

سلسنی پٹ پوئی تاکبند "ہنکین" تاک-11، سال-2019 بلوچی سپت گنگ و ہد پاس

سمیرا

ایم فل اسکالر، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

ڈاکٹر نسیر گل بلوچ

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ بلوچی جامعہ، بلوچستان، کوئٹہ

Abstract:

Sipat (praising,) one of the important genres in Balochi folk poetry, commemorated several ways i.e. by praising lord in (Chowgan), new born child and its mother in (Kaptuki), Rabb (Cherisher) in (Labi Sipat), and Mentor in (Hash o Jintar Sipat) according to its types in time and place.

This paper aims to discuss certain aspects of different types of (Sipat) in detail with commemorating time and place, focusing oral traditions, popular beliefs, folk poetry and history in Balochi folk poetry.

گچین لبرز: گیدی، سپت، تیر ماہ، گور بام

پہچار:

دنیاء ہر کار پہ و ہد پاس کنگ بیت، بزاں ہر کار یک و ہد پاس سے بیت۔ اے دنیاء نظام ہے وڑ جوڑ
کنگ بوتنگ کہ ہر کار وتی یک ارز شتے، بلے ہر کار وتی و ہد پاس ء مہ بیت آئی ء ارز شت ء بستار کم بیت۔ ہے
وڑ اگاں بلوچی گیدی شاعری ء گپ ء کناں، بلوچی گیدی شاعری ء بازیں تہر آنت کہ جتا جتا میں و ہد پاساں
الہان کنگ بنت ء ہر گیدی شاعری ء وتی رنگ ء دروشمے۔ دنیاء ہر قوم ء راج وتی وتی زبان ء شاعری

بلوچی سپت گنگ و ہد پاس سمیرا، ڈاکٹر نسرین گل

کنت۔ ہر زبان و تہ رنگ و دروشم، وتی ارزشت و تہ تب و تہ میلے ہے و تہ بلوچی گیدی شاعری انت۔ بلوچی گیدی شاعری، بلوچ راج و تہنگی، راجد پتری و تہ چا گردی چیدگ و تہ نشان انت، پرچاکہ اے گیدی شاعری و تہ بلوچی و تہ گیدی زندہ ہر رنگ و دروشم مان انت۔ چوشنہ ممتاز مفتی وتی کتاب ”لوک گیت“ و تہا نبشنتہ کنت۔

”لوک گیتوں میں ہمارے لگتوں کی چلتی پھرتی اور منہ بولتی تصویریں ملتی ہیں۔ ان تصویروں کو دیکھ کر ہم اپنی ریتوں کو جان سکتے ہیں۔ اپنے بزرگوں کو بہتر طور پر سمجھ سکتے ہیں۔ ان کی سوچ بوجھ بھری باتوں سے سبق حاصل کر سکتے ہیں۔ زندگی کی سچائیاں سیکھ سکتے ہیں۔ اپنی زندگی کو ان کے رنگ میں ڈھال سکتے ہیں۔ اپنی سچائیوں کو انہوں نے گیتوں کی شکل دے دی تاکہ لوگ گاتے پھریں۔“ (مفتی، 54: 1987)

گیدی شاعری بہ بیت یا گیدی کتہ یا اے دگہ لبرانکی تہر و دروشم اے چا گرد و تہا آدینک انت، کہ یک راجے و سرجمیں زندہ و درائیں تک و تہ پہنات ہے آدینک و تہا گنگ بنت۔ چیا کہ اے اُلسی شاعری یے۔ ہر مردم و دلانی ہل و تہ جہزگ ہے شعرانی تہا است انت۔ زندہ و درائیں رنگ و دروشم گیدی لبرانک و تہ میت و تہ گنگ بنت۔

”ہر رنگیں گیدی لبرانک وتی چا گرد و تہ چہ ردوم زیریت و تہ دیم و روان کنت پمیشکا ایشی و تہ چا گرد و تہا آدینک گوشنت، ہے آدینک و تہ چا گرد و تہ بندریں رنگ و تہ صورت درابیت۔ جہزگ، مارشت، گم و رنج، مہر و تہ و تہ رنگیں جہزگانی جوانتریں درشان مدام لبرانک و تہا بیت۔ اے یکے و تہ جہزگ و تہ مارشت نہ بنت، بلکیں سرجمیں

بلوچی سپت گنگ و ہدء پاس سمیرا، ڈاکٹر نسرین گل

چاگردء بنت۔ اگاں چو بگو شیں کہ سر جمیں پد رتچے ء در شان انت رد نہ
بیت۔“ (صادق، 73-72:2013)

بلوچی گیدی شاعری وتی ہر رنگیں دروشم ء تہراں دنیا اے دگہ گیدی شاعری ء وڑا برا ہدار ء
واناک انت۔ ہے وڑا اگاں سپت ء گپ بہ بیت، سپت ہما گیدی شاعری تہر انت کہ ایشی ء وتی جتا جتائیں تہر ء
بہر انت ء ایشی ء گنگ ء الہان کنگ ء ہم جتائیں و ہدء پاس انت۔ ہے وڑا سپت جتا جتائیں موقع ء و ہداں
جنگ بیت۔ چونائی ء بلوچی زبان ء درائیں گیدی شاعرانی گنگ ء و ہدء پاس جتا انت ء جتا جتائیں موقع ء مقام ء
الہان کنگ بنت چوشکہ ”موتک“ انت۔ موتک، مردے ء میران بوہگ ء و ہدء کنگ بیت۔ ہے وڑا
”لولی“ انت، کہ زہگ ء سہڑینگ ء واب گیجگ ء پ الہان کنگ بیت۔ لیٹری، ہالو ء نازینک پہ وشی ء شادمانی ء
ساہتاں الہان کنگ بنت۔ ہے رنگ ء سپت گنگ ء ہم جتائیں و ہدء پاس انت۔ سپت جنگ ء گنگ ء و ہدء
پاس اے وڑا انت۔

شام ء سپت:

ہر وڑیں شعرے ء الہان کنگ ء گنگ ء یک و ہدء پاسے بیت۔ ہے وڑا بلوچی گیدی شاعری ء
تہر ”سپت“ ء گنگ ء الہان کنگ ء ہم وتی و ہدء پاس انت۔ چونائی بازیں تہر ء سپت انت کہ ہر سپتے وتی
ہاسیں و ہدء پاساں جنگ بیت۔ اے بابت ء ورنائیں نبشتہ کار ”زباد بلوچ“ وتی پٹ ء پولی نبشتانک ء
تہا نبشتہ کنت۔

”سپتانی جنگ ء و ہدء پاس است انت، بزاں شپ ء پاسانی بدل بوہگ ء گوزگ ء
ہمدلی ء سپت ہم بدل بو ان بنت ء ہر یک پاسے ء وتی وتی سپت بنت ء جنوک اش پہ رد ء
بند ء سر ء جن انت“ (بلوچ، 10:2010)

بلوچی سپت گنگ و ہدء پاس سمیرا، ڈاکٹر نسرین گل

انچو کہ اے دگہ کار پہ و ہدء پاس کنگ بنت، ہے وڑا سپت گنگ و ہاسیں و ہدء پاس آنت۔ پر چاکہ ہر چیز وتی و ہدء وتی جاہ و براہ و جلوہ و نت۔ اے جہان و ڈرائیں نظام یک راہ بندے و گوں روان و جنزان آنت۔ بے و ہدیں کار، بے راہ بندی و آماج بنت، ہمیشکہ ہر کار و ہدء پاس گیشینگ بو تگ آنت، کنگ و پابند آنت۔ ہے وڑا مئے مذہبی رسم و رواج بہ بنت یا عبادت، ہر کارے پہ و ہدء پاس کنگ بیت۔ اگاں مردم وتی کاراں پہ و ہدء پاس مہ کن آنت گڑا اے دنیا و تہا یک بے راہ بندی لیے بنا بیت و ہر کار وتی آس و سر بو ہگ و پیسر گڈ و منج و آماج بیت۔ ہمیشکہ و ہدء پابندی المی آنت۔ و ہدے بلوچی زبان و سپتانی گپ بیت گڈا ہے وڑا اے سپتانی گنگ و الہان کنگ و ہم وتی و ہدء پاس آنت کہ مردم ہے و ہدء پاسانی پابندی و کن آنت۔ لہنتیں انچیں سپت است آنت کہ آشام و سپت گنگ بنت، اے وڑیں سپتاں سر شپ و سپت ہم گش آنت۔ چوش کہ اے سپتاں دگوش بکن ات کہ شام و سپت آنت۔

پر و بندک: ”بند و وتی دل و فکرے سوچ

یک روچ کنیت جاگے بد وچ

جو ابی: یک روچ کنیت جاگے بد وچ

تاریکیں شپے نیکہ روچ

پر بندوک: عیسیٰ و موسیٰ و کورد پے و گپتہ

جو ابی: کورد پے و روچاں شادہ و زات و

پر و بندوک: جی کر یمانی قبر و مسکین

جو ابی: دوست و گردن برے ڈن و

بلوچی سپت گنگ و ہدے پاس سمیرا ڈاکٹر نسرین گل

پر بندوک: اے چنال کہ واجہء کشتنگ

واجہء بر فیس چادرء بستنگ

پر و بندک: اللہء اکبر بنال ات لاشریک نامء ہد انت

جوابی: لاشریک چکء پر کن کپتوک ء دردء واکن“

(بلوچ، 22-21:2010)

شامء یاسر شپ ء سپت ہما سپتاں کہ ایشانی تہا کپتو کی سپت گون انت ہے وڑا بازیں چوگانی سپت ہم سر شپ ء الہان کنگ بنت۔ بلوچی زبان ء ایوک ء سپت ء جنگ ء الہان کنگ ء و ہدے پاس گیشینگ نہ بوتگ انت، بلکن ء بازیں دگہ گیدی شعر ء پر بند است انت کہ آہانی گنگ ء ہم و ہدے پاس انت ء ہر گیدی پر بندے وتی ہا سیں و ہدے جاہاں الہان کنگ بیت۔

اولی پاس ء سپت:

بلوچی گیدی شاعری گوں وتی پر سوز ء تاملداریں دروشم ء انجو کہ ہر بلوچ ء دل ء بندوک انت، ہے وڑا ایشی ء الہان ء پرتا ہیریں ساہت ء ہر دل ہدوک بیت ء آئی ء و ہدے پاس ء سماء نہ کپیت، آہس گوشداریت ء تاہیر زوریت۔ ہمیشہ سپت ء جنگ ء یک و ہدے پاسے اولی پاس انت۔ اولی پاس شپ ء ہما و ہد انت کہ مردم و پسیت ء یک پاسے جنت پدا پاد کئیت، بزاں اے و ہد دوازدهء بگرتاں دو بج ء نیام انت۔ بلوچ چا گرد ء اگاں ما کو چگی ہند ء دمگالی گپ ء کبناں گڑا، اے وڑیں جاہاں مردم مملہ و پس انت ء آہانی اولی پاس یازدهء پد بیت بلے گیشتری جاہاں اولی پاس شپ ء دوازدهء پد بیت۔ اے و ہدے کہ و ہدے سپت

بلوچی سپت گنگ و ہدے پاس سمیرا، ڈاکٹر نسرین گل

جنگ بیت گڑا بازیں مردمانی واب پریت ء آسپت ء پر سوزیں الہان ء دلگوش بنت۔ چوشکہ فضیلہ
وتی ”ماسٹر“ ء مقالہ ”بلوچی سپت“ ء تہا نبشتہ کنت۔

”وہدیکہ شپ ء اوڈلی پاس گوزیت ء بنی آدم ء اے دگے سہادر واب کپ آنت، گڈا
سپت پر بندو کیں جنین زاننت کہ شپ چہ نیم ء گوستگ ء درائیں ہلک ء مردم
انسرتگ ء واب کپتگ آنت، گڈا ہے دمان ء اے ڈولیں سپتانی گنگ ء بنا کنت ء
ہما جو ایانی توک ء جز بگ پیدا کنگ ء جمد ء کنت۔“ (فضیلہ، 22:2009)

سپت ء گنگ ء و ہدے یک زالبولے سپت جنت ء اے دگے نشنگیں مردم جو اب دینت۔ اے دگے
مردماناں جو ابی گنگ بیت۔ و ہدے کہ سپت ء توار چست بیت ء گڑا جو ابی ہم اژم گر آنت ء گوں جز بگ ء
جو اب دینت۔ اگاں اے وڑیں دیوان ء دگے انچیں مردمے نشنگ کہ آلیوک ء گوشدار گ ء آنت، گڈا آہم
وت ء چہ سپت ء سوز ء ءوش زیکلی ء ر کینت نہ کنت ء آہم لاچار بیت ء جو ابی آنی گون ء ہوار بیت ء جو اب
دنت۔ یک سپتے دلگوش بکن ات کہ اے سپت اوڈلی پاس ء و ہدے الہان کنگ بیت۔

”پر و بندوک: کئے واب ء کئے آگاہ

جو ابی: بندہ واب ء حد آگاہ“

(فضیلہ، 22:2009)

اے سپت نیم شپ بزاں اوڈلی پاس ء الہان کنگ ء گنگ بیت۔ اے سپت ء تہا پاکیں پروردگار ء
تعریف ء توصیف ء ابیدوریں نبی حضرت محمد ء ہم سپت ء ثناء کنگ بو ہگ ء آنت۔ اگاں ذگری اے سپت ء
جن آنت ء الہان کن آنت گڑا آحمد ء را مہدی وان آنت۔ سپت ء بابت ء ”پروفیسر ڈاکٹر عبدالصبور
بلوچ“ وتی کتاب ”کنہیں بلوچی شاعری (نگین ء دیروی)“ ء تہا نبشتہ کنت۔

بلوچی سپت گنگ و ہدے پاس سمیرا ڈاکٹر نسرین گل

”وہدے سپت دیوان جمیت تہ بندات و ہدے تیلانک دیک ءعائیں سپت جنگ بیت
بلے ہر چون شپ جان کشان ءدیما روان بیت تہ سپتانی تہا جوش ء جذبہ ہم و دان
بیت تنکہ سپت ء مجلس ء نندو کیں جنین آدم واپینگ مہ بنت ء واب مہ کپ
آنت۔ اے مجلس تاں فجر ء ملء بانگ ء بر جاہانیت۔“ (بلوچ، 6: 2006)

سپت ء جنگ ء رواج مئے چا گرد ء یک بدلے ہم زانگ بیت، اگاں یک جنین ء زالبولے وتی
ہمساگے ء لوگ ء سپت ء گنگ گڑا ہما ہما ہگ وتی باری ء الم روت، ہے وڑا اگاں کسے یکے لوگ ء سپت ء
ساڑی نہ بوتگ گڑا دومی ہم وتی بار یک ء نہ روت ء شپ پاسی نہ کنت۔ دگہ یک سپتے ہم دگوش بکن ات
کہ اے سپت ہم اولی پاس ء جنگ بیت۔

”پر بندوک: سے ملانیک آنت ریزگ وان آنت

یکے منی دین ء دومی محمد انت

جوابی: یکے منی دین ء دومی محمد انت

سیسی منی استاد انت قرآن وانیں“

(فضیلہ، 23: 2009)

گور بام ء سپت:

بلوچی گیدی شاعری ء تہر سپت ہما شعری تہر انت کہ اے بازیں و ہدے پاساں ء بازیں جاہاں
جنگ ء الہان کنگ بیت۔ چونائی ء اے گیدی شعری تہر ء مردین ء جنین ہر دو الہان کن آنت، بلے اے
جنین ء زالبولانی شاعری زانگ بیت۔ سپت ء بابت ء بازیں زانیکار ء کواساں وتی وتی حیاں ء لیکہ در شان

بلوچی سپت گنگ و ہدے پاس سمیرا، ڈاکٹر نسرین گل

کرتگ انت۔ ہے وڑا بلوچی زبان و نبشتہ کار ”غوث بخش صابر“ ہم وتی کتاب ”بلوچی زبان و ادب کی مختصر تاریخ“ و تہا نبشتہ کنت۔

”سپت کا لفظ صفت سے متاثر ہے۔ اس میں عموماً احمدیہ، نعتیہ اور مناقب کے مضامین ادا کیے جاتے ہیں۔ پاس پڑوس کی عورتیں زچگی کی پہلی رات سے چھٹی رات تک زچہ کے گھر مل کر گاتی ہیں۔ اس سے ماحول میں ایک خاص دینی فضا پیدا ہوتی ہے۔“ (صابر، 1997:74)

غوث بخش صابر و گنگ انت کہ سپت، یک دینی بزاں مذہبی چا گردے و ودی کنگ و ہم الہان کنگ و جنگ بیت۔ چونائی غوث بخش صابر راست گشتیت پر چا کہ سپت و درائیں تہرانی تہادعا، پاکیں حاوند و توصیف، رسول و نبی سپت و ثناء ابید پیر و اولیائی تعریف و توصیف ہم کنگ بیت۔ ہے وڑا سپت و بابت و شمیم نصرت ہم نبشتہ کنت کہ آئی و گنگ و رد و سپت چونیں گیدی شعری تہرے دلگوش بکن ات:

”اگاں ما ایثرا ازمی تک و بلوچی گیدی شاعری و تہر و رد و بچاراں گڑا ہما جو ابی و دو یا چار گالی پر بند کہ جنین آدمے چک و چلگ بو ہگ و ہدے کہ شپاں دز گہار و آریز شپاں ننداں و الہان کنناں یالاب و رونا و ہدے گنگ بنت۔ بید و چہ ایثی و تون و گوپک و ہدے، ہے وڑا زگری اس بلوچ وتی مذہبی دود و عبادت و ہدے گش انت، سپت گنگ بیت۔“ (نصرت، 2007:23)

سپت و گنگ و ہدے پاسانی تہا یک و ہدے گور بام انت، بزاں شپ و گڈی پاس، اے ہما و ہد انت کہ چد و پد سہب بیت و روج و رزن زمین و چاریں کنڈاں تالان بنت۔ گور بام ہما و ہدے پاس انت کہ اے سہت و پاس و اب مردماں سک دوست بیت ہا سکار زمستانی شپانی گڈی پاس، پر چا کہ سردی و چلگ و شپاں سک سردی بیت و مردماں اے و ہدے پاساں آگاہ بو ہگ توریت، ہر کس گشتیت کہ آوتی کمبل و لیلیانی تہاوش و اب

بلوچی سپت گنگ و ہدے پاس سمیرا، ڈاکٹر نسرین گل

بہ بیت۔ ہے وڑاگاں گرماگ ء تیر ماہ بہ بیت گڑا شپ کسان بنت ء مردم ء واب پورا نہ بیت ء گور بام ء و ہدے
مردم اگاں پاد بنیت گڑا آئی ء واب سرجم نہ بیت، پمیشکہ گرماگی شپانی گڈی پاس ء ہم مردم وش واب
بنت۔۔۔ سپت اگاں ہے و ہدے پاساں جننگ بہ بیت گڑا آسپت، گور بام ء سپت گنگ بیت۔ لہتیں گور بام ء
سپت دلگوش بکن ات۔

”پر بندوک: پاد انل تئی نماز ء و ہد گوزیت!

جوابی: تئی نماز ء و ہد گوزیت تئی علم ء وانگ ء

پر بندوک: بوٹنگ ء مرگی کپنگ ء دام ء

اللہ ترا شیت زر ء دام ء

جوابی: پادا او بندہ گونڈیں گور بام ء

دم پہ دم یاد کن قادر ء نام ء

پر بندوک: بندہ مہ بو بے عیب ترا در دے نہ دنت اللہ

جوابی: اے شپ ء پاس ء وتی مرگ ء دل بہ دنت“

(فضیلہ، 23:2009)

گور بام ء سپت انچوش ء پر سوزیں وڑے ء جننگ ء الہان کنگ بیت کہ مردم وتی وش وابی ء بے
حال کن آنت ء سپت ء گوشدارگ ء لاچار بنت، سپت جنوک ہم سپت ء جننگ ہے وڑا مشکول بنت ء اژم
گر آنت کہ آہانی واب پر ایت ہم۔ گور بام ء ہما و ہدے جننگ بیت۔ تاں فجر ء بانگ ء نماز نہ بوٹنگ۔

بلوچی سپت گنگ و ودء پاس سمیرا، ڈاکٹر نسرین گل

آسر:

بلوچی گیدی لبرزانک و دامن باز پراہ و شاہیگان انت کہ اے پڑء بازیں شعری و درانگی مڈی گندگ
ء کئیت۔ بلوچی گیدی بزاں اُلسی شاعری ء گپ بہ بیت تاں بازیں شعری تہر دیماکئیت
چوشک، ہالو، لیلو، نازینک، لاڑو، امبا، ڈیہی، لولی، زہیر وک، لنینکو و موتک، چہ ہے تہراں کیے سپت انت۔
سپت بلوچی گیدی شاعری ء ہما تہر انت کہ ایٹی ء وت جتا جتا ئیں بہر انت، بلوچی سپت ء انچو کہ بازیں بہر ء
ونڈ انت ہے وڑا اے جتا جتا ئیں بہرائی گنگ ء الہان کنگ ء ودء پاس ہم چہ کیے دومی جتا انت۔ اے
نبشتانک ء تہ ء بلوچی سپت ء آئی ء گنگ ء ودء پاسانی سراسرین وڑے چشتانک دنگ بوتگ ء بلوچی سپت ء
گنگ ء ودء پاسانی بابت چشتانک دیان ء پٹ ء پول کنگ بوتگ۔ اے نبشتانک سپت سراپٹ ء پول کنوکاں
پہ راہشونی ء بیت ء بلوچی سپت ء گنگ ء ودء پاس گیشینگ بوتگ انت دانکہ بلوچی سپت جتا ئیں بہراں
پجارے ہم بہ گیشیت۔

بلوچی سپت گنگ و و ہدء پاس سمیرا، ڈاکٹر نسرین گل

سر شون:

- بلوچ، زباد (2010) بلوچی سپت، مقالہ ایم اے بلوچی، شعبہ بلوچی جامعہ بلوچستان
بلوچ، عبدالصبور، ڈاکٹر (2006) کہنیں بلوچی شاعری (نگیج و دیبروی)، ہائیر ایجوکیشن کمیشن اسلام آباد
صابر، غوث بخش (1997) بلوچی زبان و ادب کی مختصر تاریخ، مقتدرہ قومی زبان اسلام آباد
صادق، محمد (2013) لابی سپت، مقالہ ایم اے بلوچی، شعبہ بلوچی جامعہ بلوچستان
فضیلہ (2009) بلوچی سپت، مقالہ ایم اے بلوچی، شعبہ بلوچی جامعہ بلوچستان
منفی، ممتاز (1987) لوک گیت، اردو سائنس بورڈ لاہور
نصرت، شمیم (2007) سپت پٹ و پول، مقالہ ایم اے بلوچی، شعبہ بلوچی جامعہ بلوچستان